

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEOlogia 33

VILNIUS 2008

Redaktorių kolegija:

Dr. Andra Simniškytė (ats. redaktorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(*Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija*)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(*Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Vladimir Kulakov
(*Rusijos archeologijos institutas, Maskva*)

Prof. dr. Valter Lang
(*Tartu universitetas, Estija*)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Dr. Tomas Ostrauskas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Rackevičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius*)

Dr. Arnis Radiņš
(*Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga*)

Dr. Eugenijus Svetikas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Vytautas Vaitkevičius
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Zabiela
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

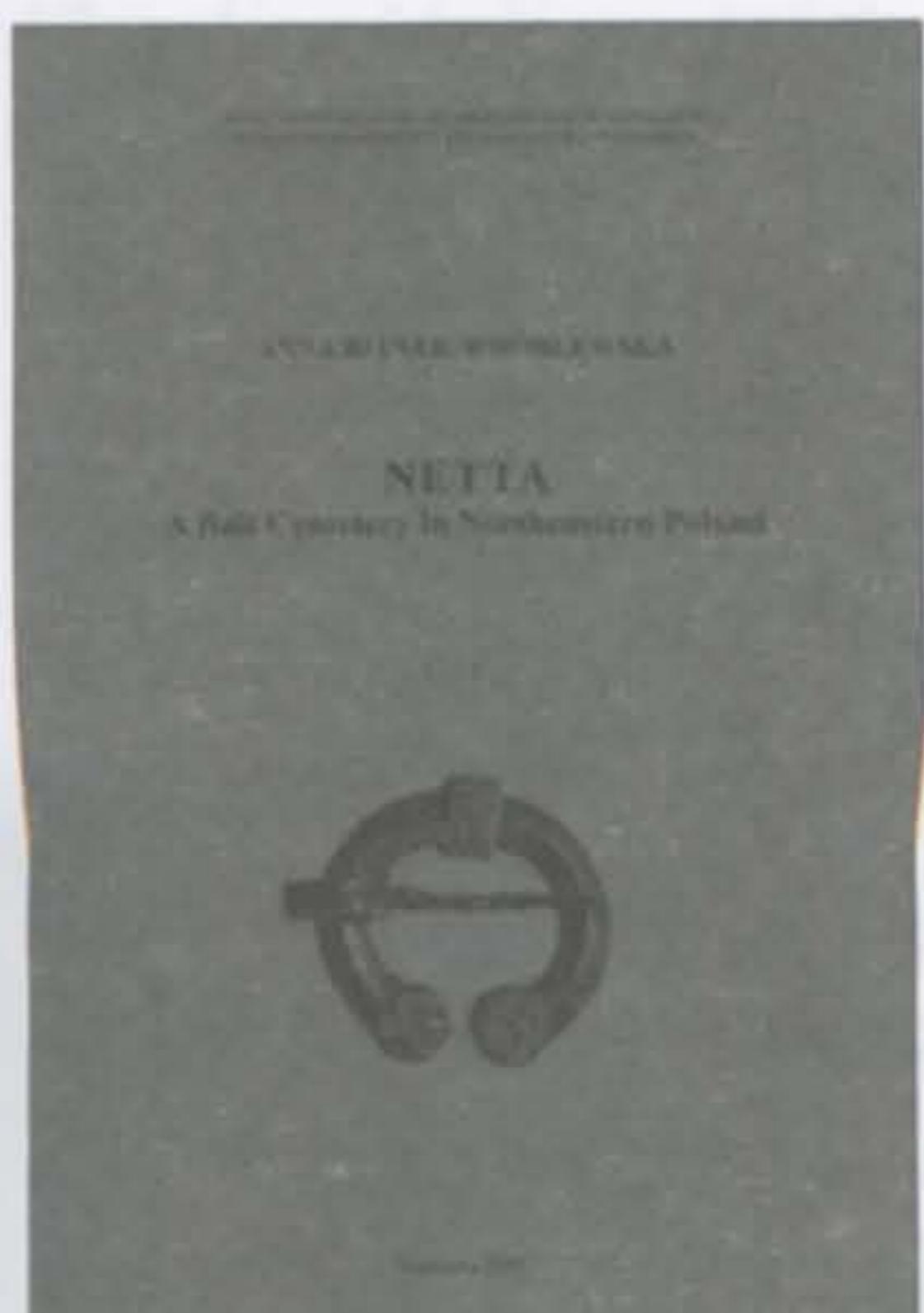
Dovilė Urbanavičiūtė (ats. sekretorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

RECENZIJOS

**BITNER-WRÓBLEWSKA, ANNA. NETTA.
A BALT CEMETERY IN NORTHEASTERN
POLAND. MONUMENTA ARCHAEOLOGICA
BARBARICA, TOMUS XII. WARSZAWA,
2007, 325 p. (tarp jų – CXLIII lentelės).**

Leidėjai:

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
Fundacja Monumenta Archaeologica Barbarica

2007 metų pavasarį Varšuvos valstybiname archeologijos muziejuje buvo pristatyta nauja knyga, kurios autorė – šio muziejaus Baltų archeologijos skyriaus vadovė dr. A. Bitner-Wróblewska. Tai – baltiškojo kapyno Šiaurės Rytų Lenkijoje, Nettos (*Netta*)

kaime, Augustavo paviete, tyrinėjimų publikacija. Knygos formatas ir žalias viršelis duoda ženkla romėniškųjų įtakų Vidurio, Rytų ir Šiaurės Europoje tyrinėtojams – štai pasirodė dar vienas leidinys bendros lenkų mokslininkų grupės sumanytoje serijoje *Monumenta Archaeologica Barbarica*. Pirmasis šios serijos tomas pasirodė 1995 metais – R. Wolągiewiczo parengta *Lubowidz* kapyno (Słupsko vaivadija) publikacija, o naujausias, jau antrasis, 2007 metais – K. Czarneckos studija, skirta *Oblin* kapynui Pietų Mazovijoje (XIII serijos tomas). Serijos sumanytojai ir redakcinė grupė iš pat pradžių uzsibrėžė sau tikslą – išleisti įvairose Lenkijos vietovėse tyrinėtų ankstyvojo gele-

žies amžiaus pabaigos (vokiškas terminas *jüngere vorrömische Eisenzeit*) ir romėniškojo geležies amžiaus arba senojo geležies amžiaus (*römische Kaiserzeit*) kapinynų medžiagą. Dėmesys buvo sutelktas į archeologinių šaltinių visapusiską publikavimą ir trumpą jų analizę, monografijų autoriams pateikiant kultūrines archeologinės medžiagos sąsajas, jos chronologiją. Padedant įvairiomis Lenkijos mokslo institucijoms, taip pat užsienio (daugiausia Vokietijos) ir Lenkijos fondams, kapynynų medžiaga šioje serijoje skelbiama daugiausia vokiečių, taip pat ir anglų kalbomis. Tuo būdu Lenkijos kapynynų archeologinė medžiaga pateikiama žymiai platesnei mokslo visuomenei, o tai suteikia galimybę Lenkijos mokslininkams būti įvertintiems ne tik savame krašte.

Monografijos, skirtos Nettos kapynui, autorė A. Bitner-Wróblewska yra būtent tokia mokslininkė, kurios darbai¹ skirti baltiškosios archeologijos analizei ir sklaidai ne tik Lenkijos ribose. Būdama mokslininkė muziejininkė ji tėsia Varšuvos valstybiniu archeologijos muziejaus Baltų skyriaus tradicijas, kurios buvo įtvirtintos jos pirmtako ir Nettos kapyno tyrinėtojo Mariano Kaczyńskiego. Tai – padarinis darbas, supažindinantis visuomenę su baltiškaja archeologija ir Lenkijoje, ir kituose Europos kraštuose; švietėjiškas darbas ir katalogų ruošimas, remiantis moksline erudicija, kuriai neleidžiama „užmigti ant laurų“ dalyvaujant moksliniuose renginiuose ir juos rengiant, rašant „grynojo“ mokslo publikacijas (o juk be jų neįmanomas neiškraipytas mokslo populiarinimas!).

A. Bitner-Wróblewskos studija apie Nettos kapyną yra pirmasis tomas, pasirodęs *Monumenta Archaeologia Barbarica* serijoje, kuris skirtas baltų archeologiniam paminklui. Kituose tomuose

¹ Pirmojoje savo monografijoje (From Samland to Rogaland. East-West connections in the Baltic Basin during the Early Migration Period. Warszawa, 2001) A. Bitner-Wróblewska, aptardama ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų papuošalų stilistiką Baltijos jūros regionuose, atskleidė baltiškojo kultūrinio paveldo indėli į tarpkultūrinę sąveiką.

buvo nagrinėjami vėlyvajai keltų kultūros įtakai ir ankstyviesiems germanams priskiriami kapinynai. A. Bitner-Wróblewska pristato medžiagą pagal minėtos serijos monografijoje nusistovėjusį modelį – po įvado seka katalogo skyrius, kuriame iš eilės aprašomi kapai, po to – atsitiktiniai radiniai; po katalogo seka medžiagos analizų skyrius, apibendrinimas ir galiausiai – priedai. Pastarųjų Nettos knygoje ypač daug ir įvairiapusių: nuo archyvinų tyrinėjimų dokumentų iki žmonių ir gyvulių kaulų tyrimų, metalo dirbinių cheminės sudėties, tekstilės, medienos ir degesių liekanų analizų interpretacijos, akmens ir žalvario amžiaus radinių Nettoje aptarimo. Čia randame ir Nettos kapinyno tyrėjo M. Kaczyński straipsnį apie vieną išskirtiniausią romėniškojo importo radinių baltiškosiose žemėse – skustuvą su panteiros galvos pavidalo rankena iš Nettos pilkapių VI kapo 164. Iliustracijos pateikiamos knygos pabaigoje (išskyrus planus įvade, chronologijai skirtame poskyryje esančią diagramą bei lentelę, taip pat kai kurias lenteles ir nuotraukas prieduose). Daugumą jų sudaro pilkapių ir kapų planų brėžiniai su greta pateiktais radinių piešiniais. Pastarieji pasižymi grafikos kokybe ir savybėmis, kurios reikalingos piešiant archeologinius radinius – atidumu detalėms, kartu neapkraunant piešinio papildomais tirštais tonavimais. Tokių principų taikymas Nettos radinius piešusių kelių dailininkų darbus suvienodino geraja prasme. Mes matome profesionaliai nupieštus dirbinius, o dailininkų piešimo manierų skirtumai yra nereikšmingi. Iliustracijų dalyje taip pat yra keramikos formų lentelės, bendri kapinyno planai, kuriuose atspindėtas įvairių laidosenos bruožų ar radinių tipų, kapų grupių išsidėstymas. Fotografijoje užfiksuota kareiviu, 1939 metais „atradusiu“ Nettos kapinyną, grupė prie tranšejoje atidengto kapo, taip pat kapinyno gamtinė aplinka, kasinėjimų metu atidengti įdomiausi kapai in situ, vertingiausi radiniai (nespalvotose ir spalvotose nuotraukose). Galiausiai pateikta ir kai kurių degintinių kapų osteologinės medžiagos nuotraukos bei pavienių ankstyvesnių epochų (akmens ir žalvario amžių) radinių Nettoje piešiniai.

Įvade autorė glaustai ir informatyviai aprašo Nettos kaimo ir Jame esančio kapinyno geografinę padėtį, nurodydama, kad šis paminklas yra pietvakarinėje baltų kultūrų srityje, Sudūvių kultūros Augustavo grupėje, kuri archeologų išskiriama vėlyvojo romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpiu medžiagoje. Apibūdinama, kokioje erdvėje plyti baltiškosios kultūros pagal archeologinius duomenis, o tai yra svarbu galvojant apie tai, kad kitų Europos kraštų archeologai dar vis menkai pažista baltiškąją medžiagą, todėl pravartu jiems pateikti nuorodas į bendrą kontekstą – ką reiškia „baltiškas kapinynas“. Išnašoje paaiškinama, kodėl knygoje naudojamas terminas „Balt cemetery“, o ne „Baltic cemetery“. Iš tiesų „Baltic“ šiuolaikiniame kontekste atitinka savoką, kurią lietuviškai vadintume „Pabaltijo“, „Baltijos regiono“, o tai lingvistine etnine prasme – ne vien tik baltų kultūrų arealas. Taigi A. Bitner-Wróblewskos studijoje „Balt“ imta vartoti ne tik kaip daikvardis, bet ir kaip būdvardis. Tokį terminų takos kyros paryškinimą anglų kalboje neabejotinai paskatino lenkų kalbos būdvardžių su šaknimi „bałt-“ dvi galimos prasmės: „bałtyjski“ – „baltiškas“ (lingvistine-etnine prasme) ir „bałtycki“ – „ki-les iš Baltijos regiono; priklausantis, būdingas Baltijos regionui“. Jau įvade galima pastebeti, kad tekste vartojuamas tam tikras naujadaras anglų kalbos terminijoje, kuriam įtakos turėjo vokiečių kalba, – tai „gravefield“ („kapų laukas“, vokiškai „Gräberfeld“), siekiant paryškinti tą skirtumą, kuris egzistuoja lenkų kalboje tarp „cmentarz“ ir „cmentarzysko“, o lietuvių kalboje – tarp žodžių „kapinės“ ir „kapinynas“ reikšmės. Anglų kalboje „cemetery“ reiškia ir šiuolaikines kapines. Ar „gravefield“ yra geras pasirinkimas, gali įvertinti tik anglų kalbantis archeologas. Mūsų lietuviškai–angliškai terminijai archeologas V. Sidrys siūlė terminą „burial ground“.

Įvade pristatoma Nettos kapinyno vieta kitų artimiausių srities kapinynų kontekste, pateikiamą trumpą Nettos archeologinių paminklų atradimo ir tyrinėjimų istorija, apibūdintos aplink kapinyną esančių senovės gyvenviečių ir archeologijos objektų grupės. Apie apylinkių archeolo-

ginius paminklus žinota vienos istorijos mylėtojo jau XIX a., tačiau būtent aptariamasis Nettos kapynas aptiktas 1939 metais, kareiviams kasant tranšėjas miške. Žinia apie tai pasiekė Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus darbuotoją S. Madajskį, ir jis, atvykęs į Nettą, surinko kareivių iškastą medžiagą, pats dar ištyrė penkis kapus. Po II pasaulinio karo, šeštajame dešimtmetyje, iš Nettos mokyklos vėl atėjo žinia apie radinius kapinyne – šią medžiagą perėmė ir netrukus paskelbė tuometinis muziejaus darbuotojas J. Okuliczius. 1962–1964, 1966 metais Nettoje, vadovaujant M. Kaczyńskiui, vyko stacionarūs kasinėjimai – kaip bendros mokslinės jotvingių ekspedicijos dalis. Jų medžiaga sudaro didžiąjį aptariamos publikacijos dalį.

Autorė A. Bitner-Wróblewska įvade atkreipia dėmesį į knygos priedų dalyje randamą įvairių tyrinėtojų darytų studijų ir analizų svarbą ir galiausiai pirmąjį knygos dalį užbaigia gausiomis padėkomis asmenims, prisidėjusiems prie Nettos publikacijos pasirodymo, pirmiausia Nettos ekspedicijos vadovui ir tyrinėtojui M. Kaczyńskiui.

Katalogui skirtoje įžangoje supažindinama su 220 Nettos kapų numeracijos sistema; apibūdina, kokia tvarka aprašoma kiekvieno kapo įanga ir inventorius. Galiausiai nurodoma, kokios archeologinių dirbinių tipologijos buvo naudotos aprašant radinius. Čia autorė nepamini savo sudarytos Nettos keramikos klasifikacijos, nors pažvelgus į kapų aprašymus galima matyti išskiriamus keramikos tipus. Skaitant analitinį skyrių paaiškėja, kad Nettos publikacijoje galima rasti naują lokalinės baltiškosios grupės keramikos tipologizaciją, sudarytą A. Bitner-Wróblewskos.

Monumenta Archaeologica Barbarica serijoje nusistovėjusi kapynynų medžiagos aprašymo katalogizacija pasižymi duomenų glaustumu ir informatyvumu. Plačiai Vidurio Europoje priimtų tipologijų vartojimas radinių aprašymui (kai jos tinka lokalai medžiagai) padeda simboliais parversti tam tikras radinių grupes. Tie simboliai (pavyzdžiui, segė A161, reiškianti O. Almgreno sudarytą segių klasifikacijos tipą) skaitytojų gali erzinti, tačiau archeologui, studijuojančiam romė-

niškojo periodo medžiagą, tai yra didelė pagalba. Jis dažniausiai net neatsivertęs radinio iliustracijos gali apytikriaai įsivaizduoti jo pavidalą. O jei pasiseka kataloge tipais apibūdinti daugumą kapo inventoriaus – jis iš karto matomas kaip visuma. Kitas dalykas – lietuviška bėda – mūsų mokslinėse bibliotekose ne visada lengvai rasime svarbias šiuolaikines Europos archeologijos studijas, skirtas tam tikrų radinių tipologijai ir citujamas tokiuose darbuose, kaip čia aptariama Nettos kapyno monografija. Akylas skaitytojas supras, kad jei galima simboliais „užkoduoti“ radinius iš baltiškojo kapyno, sekant bendromis Vidurio ir Šiaurės Europos archeologijos radinių tipologijomis, tai gal ir nėra toks jau labai įželdiantis baltų proistorės paveldą pirmaisiais amžiais po Kristaus apibrėžiantis „barbariškosios“ kultūros vardas, kai toji „barbariškoji kultūra“ apėmė bene daugiau nei pusę dabartinės Europos Sajungos teritorijos, o už šio *Barbaricum* ribų plytėjo beveik visiškai romėnų imperijos gyventojams nežinomas ir baisus, dažnai mitologizuotomis būtybėmis apgyvendintas laukinis pasaulis. Priklausyti *Barbaricum* erdvei, vartojant paauglių žargoną, buvo „tam tikras lygis“, ir šiai erdvei, bent jau vakarų baltų kultūros, iš tiesų priklausė.

Nettos kapų aprašymas kataloge yra pateikiamas tokia seka: pirmiausia nurodoma degintinio kapo tipas (duobėje ar urnoje), kapo vieta tam tikroje perkasoje; trumpai aprašomas kapo duobės išryškėjimo gylis, jos dydis ir užpildas, degintinių kaulų identifikacijos duomenys (kiek kape individų, kokia jų lytis, amžius). Toliau pateikiamas kapo inventorius, numeruojant radinius ta patičia tvarka, kuria jie pažymėti piešinių lentelėse. Jei radinys priklauso tipologizuotai grupei – nurodomas jo tipas. Greta kiekvieno dirbinio ar fragmento nurodomas svarbiausias dydžio matmuo. Galiausiai nurodoma santykinė kapo chronologija. Katalogą užbaigia trijų kapynyne atidengtų archeologinių darinių – duobių aprašymas bei atsitiktinių radinių sąrašas.

Trečiasis didelis knygos skyrius – Nettos kapynyno tyrinėjimų medžiagos analizė – sudarytas iš poskyrių, kuriuose aptariami visi radinių tipai (pa-

pupošalai ir kiti aprangos elementai, ginklai, žirgo ir raitelio reikmenys, darbo ir tualeto įrankiai, kitokios paskirties radiniai, keramika ir romėniška-sis importas), laidojimo būdas ir kapinyno chronologija. Ypač vertinga, kad Nettos radinių tipų palyginamajai analizei autorė naudojo ne tik duomenis iš publikacijų, bet ir iš archyvinių F. Jakobsono, H. Jankuhno ir M. Schmiedehelm palikimų, kuriuose esama daug informacijos apie nepublikuotus baltiškuosius (daugiausia vakarinių ir pietinių baltų) dirbinius.

Papuošalų tipų analizėje atskleidžia puikus knygos autorės A. Bitner-Wróblewskos sugebėjimas ne tik matyti bendrus dirbinių grupių bruožus, jungiančius juos į vieną tipą, grupę ar pogrupį, bet taip pat dėmesys detaliems, lokaliems gamybos technikos bruožams. Nettos kapinyne gausu tradicinės baltiškosios juvelyrirkos pavyzdžių, kurie vėlyvoju romėniškuoju laikotarpiu išskiria gausiu įvairių vielučių su įkartomis, spurgelių dekoru, kintančiais jų derinimo motyvais, kurie būdingi segėms, taip pat antkaklėms. Ypač dekoratyvios yra vadinosios lankinės žieduotosios segės (Almgreno tipas 167). Joms knygos autorė skiria ypatingą dėmesį, analizuodama jų formos ypatybes, raidą, chronologiją. Gerai žinodama Vidurio ir Šiaurės Europos archeologinę medžiagą, A. Bitner-Wróblewska vietiniuose dirbiniuose išskiria tuos jų bruožus, kurie radosi netiesioginio „idėjų importo“ metu. Vienas tokų pavyzdžių – lankinės segės trikampe kojele iš Nettos kapo 138A formos ir dekoro analizė (p. 50). Įvairiapusiškai ištirusi segės pavidalą, autorė pateikia išvadą, kad ši vietinė baltiškoji segė yra įvairių stilistinių tradicijų junginys – Almgreno 167 ir 181 formų, Bornholme paplitusių M. Mackeprango išskrito VII tipo segių ir žemyninių germaniškuų segių, vadinančių „*Prachtfibeln*“.

Lietuvos archeologai aptariamame skyriuje rast vertingų ižvalgų apie tam tikrų radinių tipų, kurie

paplitę ir dabartinės Lietuvos teritorijoje, datavimą. Nettos kapų kompleksų publikavimas atveria galimybę dar kartą peržiūrėti esamus šaltinius Lietuvoje ir juos palyginti su pietinių ir vakarinių baltų grupių medžiaga. Tokio palyginimo pavyzdys gali būti rankogalinės apyrankės, kurios taip pat buvo rastos Pietų ir Rytų Lietuvoje, tačiau dauguma – kaip atsitiktiniai arba tikslias metrikas pradę radiniai. Pietinių baltų Bogaczewo kultūros areale šios apyrankės atsirado jau B₂/C₁–C_{1a} periodu (II a. 2-oji pusė – III a. pradžia), o Lietuvoje jų datavimas anksčiau buvo siejamas su C₃–D periodais (IV a. antraja puse – V a. pradžia), bet pastaruoju metu ir su III amžiumi.² Penkiuose Nettos kapuose rastosios rankogalinės apyrankės suteikia platesnį kontekstą svarstymui, kokiui mastu lie туviškuosius radinius chronologiškai galima sinchronizuoti su radiniais Mozūrijos ežerų regione (Bogaczewo kultūroje). Nettos kapinynas yra Sūduvių kultūros lokalineje grupėje, ir jo medžiaga turi nemažai analogijų Lietuvos archeologinėje medžiagoje. A. Bitner-Wróblewska daro prielaidą, kad platesnieji apyrankių variantai galbūt yra būdingi C₂–C₃ periodams. Svarbus autorės apibendrinimas yra tai, kad vis dėlto įvairių rankogalinės apyrankių potipių tikslėsniu datavimo klausimas dar lieka neišspręstas ir kad ateities tyrimų uždavinys būtų ši papuošalų tipą patyrinėti kuo įvairiapusiškiau – apyrankės plotio, galų formos, ornamentikos bruožų aspektais, atsižvelgiant ir į tokią galimybę, kad įvairose baltų kultūrinėse grupėse jos plito nebūtinai sinchroniškai. Tokių probleminių ižvalgų šioje knygoje rasime ne vieną. Svarbu tai, kad A. Bitner-Wróblewska savo darbu skatina romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpių baltų archeologijos klausimus spręsti ne tik baltų kultūros, bet ir Vidurio, Rytų ir Šiaurės Europos medžiagos kontekste, žinoma, nepamirštant ir baltiškuų šaltinių publikacijų. Džiugu matyti ne tik autorės cituoja-

² Michelbertas M. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986, 140–141; Astrauskas A. Vidurio Lietuvos gyventojų kultūrinės orientacijos kaita SGA–VGA // Vidurio Lietuvos archeologija. Etnokultūriniai ryšiai. Vilnius, 1996, 7; Nowakowski W. Die Funde der römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Masuren. Berlin, 1998, 61; Vaitkevičius V. Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2004. T. 26, 55, 58.

mus lietuvių archeologų darbus, bet ir nuorodas į tuos kitų kraštų mokslininkų veikalus, kuriuose Lietuvos archeologinė medžiaga lyginama su radiniais Europos archeologijos duomenų kontekste (pvz., p. 70 yra nuoroda į skirtingą Taurapilio pilkapių datavimą pagal J. Wernerį ir pagal G. Bemann, J. Bemann).

A. Bitner-Wróblewska, vertindama Nettos III pilkazio 109 kape rastojo 18 cm ilgio peilio formą kaip būdingą ginklui (p. 80), išstraukia į diskusiją, kuri buvo ir turbūt tebéra aktuali lietuviškoje istoriografijoje³. Ji primena K. Godłowskio nuomonę, kad kai kada trumpesni peiliai kapo kontekste taip pat gali būti vertinami kaip kovos peiliai, jei kartu randama kitų karybos priemonių.

Lipdytosios keramikos, kuri Nettoje buvo dažniausiai pasitaikęs radinio tipas, sistemizavimui autorė pasitelkė pačios sudarytą klasifikaciją. Apibūdinant tam tikrą keramikos grupę pagal formą, ji dažnai lyginama su keramika kitose vakarų baltų srityse, taip pat su tipais, būdingais Przeworsko ir Wielbarko kultūroms. Tokiu būdu A. Bitner-Wróblewska sinchronizuoją Nettos keramiką su kaimyninių kultūrų formomis, išskirdama ne tik ryškų Nettos puodžių produkcijos lokalumą, bet ir keramikos formų bendrybes, būdingas skirtiniams arealamams. Įdomu, kad Nettoje rastieji miniatiūriniai indeliai pasirodė esą visų didelių „tikrujų“ puodų formų replikos. Galbūt ir Vakaru Lietuvoje randami maži puodeliai-īkapės iš dalies atspindi tuo metu naudotos buitinės keramikos formas, kurių rekonstruotų turime ne tiek jau daug.⁴ Keramikos analizės skyriuje aptariamos ne tik grupės pagal formas ir jų ornamentiką, bet ir ornamentų motyvai atskirai bei keramikos grupės pagal technologinius bruožus.

Lyginant su Lietuvos archeologijos kontekstu yra labai įdomu, kad abi II amžiuje kaldintos ro-

mėniškosios monetos (Faustinos I sesterčius ir Marko Aurelijaus denaras) Nettos kapinyne buvo rastos C₃ ir D periodu (IV a.) datuojamuose kapuose. Antoninų monetos yra vienas nenaudingiausių chronologinių indikatorių, nes buvo naujotas ir dėtos į kapus ilgą laiką, tačiau kapinynuose Lietuvoje monetų dėjimo paprotys III amžiaus pabaigoje tarsi išnyko.⁵

Kiekvienas skaitytojas, kuriam rūpi laidosenos bruožai, aptariamos knygos atskirame poskyryje ras išsamios informacijos apie kapų įrangos įvairovę duobių formos, urnų pasirinkimo, akmenų naudojimo ar nenaudojimo, laužo liekanų buvimo duobėje ar nebuvimo, apie laidojimą pilkapiuose ir plokštiniuose kapuose bei kitais aspektais.

Kitame poskyryje autorė aptaria lipdytosios keramikos Nettos kapyno naudojimo fazes, atsižvelgiant į tai, kiek erdviniame kapų grupių išsidėstymo plane galima išskirti jų telkinį. Tos kapų grupės siejamos su atskiru šeimų-giminių pasirinktu kapyno plotu. Autorė analizuoją, kuo išskyrė ir kaip kito keturių kapyno dalių – kapų grupių vidinė struktūra, kaip kapų turinys susijęs su tiketinu šeimų-giminių įtakos kitimu bendruomenėje laikui bėgant. A. Bitner-Wróblewska šią monografijos dalį yra paskelbusi anksčiau lietuviškoje mokslinėje literatūroje⁶, tačiau ta analizės dalis, kurią randame knygoje, yra atnaujinta ir su tam tikrais patikslinimais.

Paskutiniame analizių skyriaus poskyryje randame bendrą kapyno chronologijos aptarimą. Naudojantis statistiniu Nettos radinių seriacijos metodu, buvo išskirtos radinių tipų grupės, kurios būdingos skirtingoms kapyno fazėms. Ši statistika ir palyginamoji analizė tapo pamatu datuojant kiekvieną kapą atskirai (tą datavimą matome katalogo skyriuje). Nors koreliacijos diagramai tiko tik

³ Казакевичюс В. Оружие балтских племён II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988, 82; Vaitkunskienė L. Pagrybio kapynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 12, 94–95.

⁴ Apie tokią galimybę užsiminė A. Bluijenė, atkreipdama dėmesį į viduriniojo geležies amžiaus puodelius, kurių forma primena stalo indus (Bluijenė A. Baltų palaidojimų indai, arba, kad dūšia nejaustų troškulio ir alkio // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2005. T. 28, 81).

⁵ Michelbertas M. Senasis geležies amžius. Vilnius, 1986, 83.

⁶ Bitner-Wróblewska A. Family groups at Netta cemetery. From studies on horizontal stratigraphy // Archaeologia Lituanica. Vilnius, 2003. Vol. 4, 33–48.

11 proc. Nettos kapų (reikalingi bent du skirtini tipologiškai apibrėžiami tipai viename kape ir bent du vieno tipo pasitaikymo atvejai), vis dėlto statistiniai rezultatai atlieka stuburo vaidmenį rekonstruojant kapyno naudojimo chronologiją.

Paskutiniame savo skyriuje apibendrindama Nettos kapyno tyrimų medžiagą autorė primena, kad Nettos kapynas yra didžiausias iš tyrinėtujų Sūduvių kultūros Augustavo grupėje. Taigi monografijoje publikuojama medžiaga mus supažindina, kokie bruožai buvo būdingi pastarajai grupei. Kadangi kultūrinės regiono ypatybės dažniausiai atsiranda ne vien tik iš „grynosios“ lokalinės tradicijos ar kūrybos, bet ir iš santykų su artimesniu ar tolimesniu kaimynu kultūrinėmis įtakomis, A. Bitner-Wróblewska dar sykį pabrėžė, kokie artefaktai Nettos kapyne liudija ne tik apie vietinės kultūros fenomeną, bet ir apie kultūrines sąsajas su kitomis baltiškosiomis sritimis (Mozūrų ezeru, Suvalkų, Sembos pusiasalio, dab. Lietuvos teritorijoje ir kt.), su ankstyvųjų Przeworsko ir Wielbarko germanų kultūromis bei dar tolimesniais Baltijos jūros ir Europos regionais.

Aptariama knyga yra kruopščiai suredaguota ir autorės, ir redakcijos narių, todėl tekstas yra lengvai skaitomas, mintys reiškiamos glaustai ir aiškiai. Priekabiam skaitytojui nelengva būtų rasti korektūros ar kitokių techninių klaidų. Tik paminėsiu pavienius dalykus, kurie prasprūdo redakcijos nepastebėti. A. Bitner-Wróblewska tvarkingai ir be klaidų pateikia lietuviškus vietovardžius ir asmenvardžius – o tai néra lengva dėl to, kad reikalauja ypatingos atidos. Todėl p. 55, 31 išnašoje, retas klaudingas paminėjimas „raj. Raseiniai“ vietoje „raj. Raseiniai“ nelaikytinas deguto šaukštū, gadinančiu medaus statinę. Puslapyje 59, aptariant antkakles šaukštiniais galais, įsivėlė apsirikimo kaida (kai autorius nori pasakyti viena, bet netycia parašo priešingai, arba taip pakeičia vertėjas). Apie šių antkaklių paplitimo arealą rašoma: „This neck-ring variant, developed in Lithuania, is particularly well represented in its central and western areas“. Akivaizdu, kad norėta

pasakyti „central and eastern areas“, juolab kad kitas sakiny yra tokis: „Solitary specimens are also known from western Lithuania, Latvia, western Belarus and the Suwałki region“. Terminijos anglų kalba skirtumai, kurie pastebimi skaitant Lietuvoje ir Lenkijoje bei kituose kraštuose leidžiamose archeologijos publikacijose, neturėtų stebinti, nes dažnai tai atsitinka dėl skirtinų vieno tipo radinių apibūdinimų, kurie autorių verčiami iš gimtosios kalbos į anglų kalbą pažodžiui. Todėl Nettos publikacijoje jos autorė greta anglisko dirbinio pavadinimo dažnai pateikia nuo XIX a. pabaigos, nemaža dalimi Rytų Prūsijos archeologų dėka, tarptautinėje mokslo apyvartoje įsitvirtinusius vokiškus terminus. Vienu atveju, skaitant teksto p. 74, krinta į akis tam tikras naujadaras anglų kalbos terminijoje, kurį reikėtų patikslinti. Tai Nettos kape 78 rastojo diržo liekanų elementų – žalvarinių vinučių-kniedučių apibūdintas – „bronze spindle-headed rivets“. Abejonės kelia epitetas „spindle-headed“, lietuvių kalboje suprantamas kaip kniedutės „su verpstuko formos galvute“. Ar nebūtų geriau tas galvutes apibūdinti kaip „hemispherical“, t.y. pusrutulio formos? Vokiškai panašūs diržo elementai vadintami „Knöpfe“ arba „Niete mit rundem Kopf“.

Baigdama šią apžvalgą norėčiau dar kartą paibrėžti, kad Lietuvos archeologijos tyrinėtojams Nettos kapyno publikacija suteikia dar vieną galimybę nauju žvilgsniu pažvelgti ir į lietuvišką archeologinę medžiagą, įvertinant analogiškus radinius platesniame geografiniame ir kultūriname kontekste, taip pat to dėka rasti naujų temų diskusijoms, kurios tampa daug įdomesnės ir vertingesnės, dalyvaujant įvairių kraštų baltiškosios archeologijos tyrinėtojams. Knygos autorės A. Bitner-Wróblewska ir jai talkinusios specialistų grupės atliktas sisteminimo darbas, analizės, įžvalgos neabejotinai įsilieja į Europos archeologijos duomenų ir interpretacijų bazę, kurioje baltų archeologijai pamažu skiriama vis daugiau vienos. Ir tie poslinkiai nemaža dalimi vyksta lenkiškosios baltistų mokyklos darbų dėka.

Rasa BANYTĖ-ROWELL